

Verkoopprijs

Losse nummers: f. 9,95

Copyright

Het overnemen van foto's en/of artikelen of delen daarvan is slechts toegestaan na verkregen schriftelijke toestemming van de eindredacteur.

Nabestelling foto's

Het is mogelijk om foto's uit het tijdschrift te bestellen. Meer informatie hierover bij:

T.L. Kroes, Hijkerweg 19, 9411 LS Beilen, tel. 0593-541581

Productie: Uitgeverij Drenthe

Druk: Fa. Kerkhove

ISSN-nummer: 1380-3301

Eindredactie:

T.L. Kroes

Hijkerweg 19

9411 LS Beilen

tel. 0593-541581

Inhoudsopgave

blz. 1	Een boerderijbrand in de oorlogsjaren	- G.J. Dijkstra/W.Bazuin-Brinkman/H. Vos
blz. 10	De markt	- N. de Jonge-Kerkhove
blz. 14	Een kruidenierszaak in vroeger jaren	- H. Martena
blz. 18	Beilen omstreeks 1925	- H. Martena
blz. 22	Fragmenten uit mijn dagboek	- H. Jager
blz. 28	Bestuursmeddelingen	- Bestuur

De auteurs

drs. G.J. Dijkstra, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen, tel. 0593-541848

N. de Jonge-Kerkhove, Hekstraat 29, 9411 NE Beilen, tel. 0593-522162

H. Martena, Schapendrift 109, 9411 BN Beilen, tel. 0593-524623

H. Jager, Torenlaan 23, 9411 KD Beilen, tel. 0593-522619

Redactie-commissie

R. Gerding, Lheebroek 29, 7991 PM Dwingeloo, tel. 0593-541844

J. Hoogeveen-Zuidberg, Westeinde 23, 9415 PG Hijken, tel. 0593-524615

H. Martena, Schapendrift 109, 9411 BN Beilen, tel. 0593-524623

F. Timmerman-Stevens, Asserweg 5, 9414 TA Hooghalen, tel. 0593-592251

Deze commissie kan worden aangevuld met redactieleden uit de dorpen Drijber, Wijster en Spier.

Bestuur Historische Vereniging Gemeente Beilen

drs. G.J. Dijkstra, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen, tel. 0593-541848 - voorzitter

W. Bazuin-Brinkman, Volmachtenstraat 2, 9414 AL Hooghalen, tel. 0593-592657 - secretaris

H.J. Vos, Oosteinde 12, 9415 PA Hijken, tel. 0593-523028 - penningmeester

E. Beuving, Pr. Bernhardstraat 1K, 9411 KH Beilen, tel. 0593-524382

J.I.F. Christerus-Hofsteenge, De Wouden 80, 9405 HL Assen, tel. 0592-353334

H.L.G. Schuur, Nieuwe Es 10, 9418 PS Wijster, tel. 0593-562412

F. Biemold, Lijsterlaan 41, 9411 JB Beilen, tel. 0593-524772

A. Zantinge, Westkamp 9, 9415 RC Hijken, tel. 0593-523418

Lidmaatschap

Lidmaatschap van de vereniging bedraagt f. 30,--

Bankrekeningnummer: 3065.27.774 t.n.v. Historische Vereniging Gemeente Beilen

Girorekeningnummer: 3090700 t.n.v. Historische Vereniging Gemeente Beilen

Opgave lidmaatschap en ledenadministratie:

A. Zantinge, Westkamp 9, 9415 RC Hijken, tel. 0593-523418

Het opzeggen van een lidmaatschap dient **SCHRIJFTELIJK** te geschieden bij A. Zantinge voor 1 november. Voor alle informatie betreffende het tijdschrift: A. Zantinge, Westkamp 9, 9415 RC Hijken, tel. 0593-523418

Verder heeft het gemeentebestuur Midden-Drenthe met ingang van 1 april 2000 besloten, dat de registers van de burgerlijke stand alsmede de bevolkingregisters (voor zover deze openbaar waren) alleen nog te lezen zijn op microfiche via een leesapparaat.

Overlijden

Op 31 mei 2000 overleed op 78-jarige leeftijd H. Oosting uit Hooghalen

De Historische Vereniging Gemeente Beilen verloor in hem een betrokken en actief lid, die veel redactioneel werk voor de vereniging heeft verzet.

Van de bezorgers overleed R. Post uit Lieving.

Fotoarchief

Het Drents Archief is in samenwerking met historische verenigingen in Drenthe bezig een fotoarchief op te starten. Binnenkort zijn gescande foto's via het Internet te bekijken.

De Historische Vereniging Gemeente Beilen heeft inmiddels honderden foto's in een eigen fotoprogramma digitaal vastgelegd.

Beleid

De Historische Vereniging Gemeente Beilen is van plan om in de toekomst te zoeken naar een eigen locatie en zich te richten op zaken als genealogie, historisch onderzoek, lesbrieven en het oprichten van werkgroepen met als doelstelling het bewaren van cultuurhistorisch erfgoed en/of allerlei andere zaken die met de geschiedenis uit de regio te maken hebben.

Redactiecommissie

De redactiecommissie van het Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen bestond in 2000 uit de dames R. Gerding en F. Timmerman-Stevens en de heren H. Martena, B. Oosting. De redactie werd in dit verenigingsjaar uitgebreid met mevr. J. Hoogeveen-Zuidberg uit Hijken. De eindredactie was in handen van T.L. Kroes.

Bestuursamenstelling 2000

Het bestuur bestond in het jaar 2000 uit drs. G.J. Dijkstra (voorzitter), mevr. W. Bazuin-Brinkman (secretaris), H.J. Vos (penningmeester), A. Zantinge (ledenadministratie, beheer boeken en tijdschriften en distributie), E. Beuving, mevr. J.I.F. Christerus-Hofsteenge (lezingen), H.L.G. Schuur en mevr. F. Biemold.

Lezingen

Maandag 9 april 2001: Fotoavond in het gebouw van de CSG BEILEN, De Omloop 4 te Beilen. Aanvang 20.00 uur.

Voor deze avond is een beperkt aantal kaarten beschikbaar: maximaal 75. Bij de volgende bestuursleden kan men kaarten voor deze avond bestellen: W. Bazuin-Brinkman, tel. 0593-592657 of A. Zantinge, tel. 0593-523418. Bij een grote belangstelling wordt op dinsdag 10 april 2001 een tweede avond in de CSG BEILEN georganiseerd.

Dinsdag 25 september 2001:

dhr. H. Minderhout uit Coevorden houdt in het Wilhelmina Zalencentrum een lezing over begrafenisgebruiken. **Van harte aanbevolen.** Aanvang 20.00 uur.

Omstreeks 19 oktober 2001:

Presentatie *Gemeente Beilen 1940-1945, deel 3*. Nadere mededelingen volgen in het komend tijdschrift.

Foto's omslag:

voorkant: Het pand van smederij Vrieling, Brinkstraat, ongeveer op de plaats waar nu het winkelpand Mitra/Trekpleister staat. Zie het artikel van H. Jager, blz. 22.

achterkant: F. Blokzijl (basisonderwijs), Joke Christerus-Hofsteenge (schrijfster van *Hekserij in Beilen*), L. van der Ploeg (directeur SNS-bank Beilen) en wethouder B. de Vries bekijken het zojuist gepresenteerde boek *Hekserij in Beilen*. (Zie het jaarverslag op blz. 28).

G.J. Dijkstra

i.s.m. W. Bazuin-Brinkman en H.J. Vos

EEN BOERDERIJ BRAND IN DE OORLOGSJAREN

Kortsluiting of Brandstichting

Op 2 augustus 1943 brandde de modelboerderij Dennenhoeve bij de Halerbrug af. Het is nooit duidelijk geworden of deze boerderij in brand is gestoken of dat de zij door kortsluiting is afgebrand. De eigenaar/bewoner Gerrit Sijbenga heeft altijd in brandstichting geloofd. Een bewijs daarvoor werd nooit gevonden. In dit artikel wordt nog eens ingegaan op de gebeurtenissen in het oorlogsjaar 1943. Het is voornamelijk gebaseerd op naoorlogse processtukken. Aangezien Sijbenga in augustus 1943 een aantal lieden beschuldigde van sabotage, werden door de Duitsers op 3 augustus 1943 verscheidene mensen gearresteerd. Om die reden werd Sijbenga na de oorlog vervolgd. Met zijn uitspraken over sabotage had hij de levens van deze mensen in gevaar gebracht.¹⁾

Dennenhoeve

Een jaar geleden beschreef F. Timmerman-Stevens in een bijdrage het ontstaan van het landgoed Dennenrode. Bij dit landgoed hoorde een boerderij: Dennenhoeve. Deze boerderij werd in 1926 in opdracht van A.M. van Dusseldorp gebouwd. Architect was A. Hidding, aannemer was J. Hidding, beiden uit Hooghalen. In 1932 verkocht Van Dusseldorp de boerderij aan Ebbinge, die er tot 1938 woonde. De volgende eigenaar was Oudman.

In 1939 of 1940 werd de Groninger landbouwer Gerrit Sijbenga eigenaar van de prachtige boerderij.²⁾

Gerrit Sijbenga

Gerrit Sijbenga was van Fries-Groningse afkomst. Hij had zich in 1939 vanuit Aduard in

Hooghalen gevestigd, nadat hij daar reeds enkele jaren 'stil' had geleefd. Hij was naar Hooghalen vertrokken voor een boerderij voor zijn zoon. Deze voelde daar echter niet voor. Hij trok liever naar het buitenland: Duitsland en Frankrijk. In de oorlogsjaren werkte de zoon wel op de boerderij. Na de oorlog vertrok hij weer naar Frankrijk.

Gerrit Sijbenga verstond het vak van landbouwer op uitstekende wijze, maar had voor zichzelf en zijn omgeving een lastig karakter. Hij bezat weinig gemeenschapsgevoel en had met veel mensen in zijn directe omgeving ruzie. Met NSB-burgemeester H. Cool kreeg hij een conflict over het gebruik van een buurweg. Ook met zijn buurman Anne de Vries kon hij niet goed overweg. Vooral niet nadat deze er de hand in had gehad, dat de arbeiderswoning die tussen

Het arbeidershuis naast boerderij Dennenhoeve

Dennenhoeve en de villa van Anne de Vries stond en eigendom van Sijbenga was, door tussenkomst van de Duitse Beaufragte in Drenthe werd toegewezen aan Willem de Groot, een bekende van Anne de Vries.

De Vries en De Groot

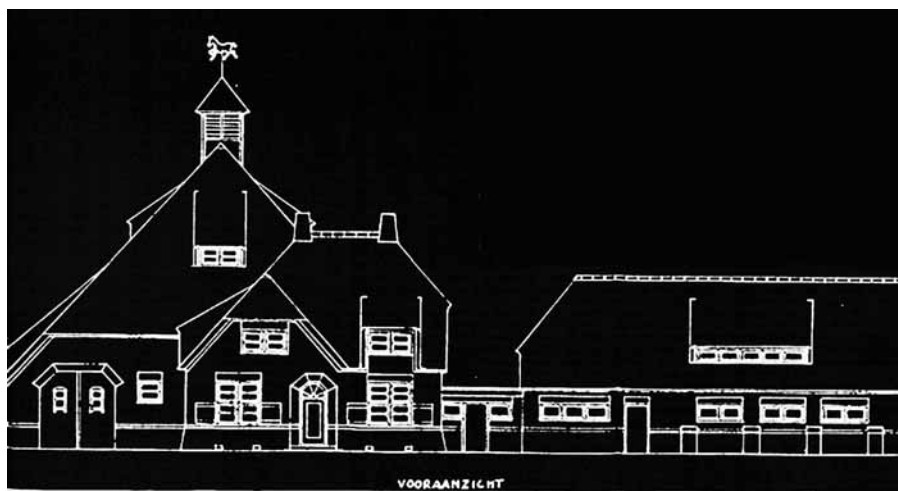
In *Gemeente Beilen 1940-1945, deel 3* wordt uitvoerig ingegaan op de relatie tussen Anne de Vries en Willem de Groot. Laatstgenoemde was werkzaam als uitgever. In deze functie leerde hij voor de oorlog auteur Anne de Vries kennen. In het begin van de oorlog kwam De Groot te werken op het ministerie van Volksvoorlichting en Kunsten. In deze periode werd hij lid van de NSB. In 1942 kreeg hij met een aantal partijbonzen van deze Beweging onder wie Max Blokzijl onenigheid. Het leidde niet alleen tot de val van De Groot, maar ook tot diens besef dat

hij met zijn lidmaatschap van de NSB een verkeerde keuze had gemaakt. In 1943 werd het doen en laten van Anne de Vries gevolgd door een Nederlandse politiemann die voor de Duitse SD werkte. Dit gebeurde vermoedelijk op aanwijzing van NSB-ers uit de gemeente Beilen. Anne de Vries vreesde, dat hij in aanmerking zou komen voor Arbeitseinsatz in Duitsland. Op dat moment kreeg hij contact met Willem de Groot die graag naar het noorden van het land wilde, omdat zijn doen en laten in Den Haag kritisch werd gevolgd. Anne de Vries beseftte dat De Groot hem met diens contacten bij de NSB en de Duitsers wel eens goed van dienst kon zijn. Samen wisten zij bij de Provinzial Beaufragte in Drenthe te bewerkstelligen, dat De Groot de arbeiderswoning van Sijbenga kreeg toegewezen. In februari 1943 kwam De Groot tussen Sijbenga en De Vries inwonen.

Nogmaals Sijbenga

Van J. Kuik uit Leeuwarden ontvingen wij in mei 1997 een brief, waarin hij ons vertelde, dat hij met zijn vader, een zus en een broer in deze arbeiderswoning voor de komst van de familie De Groot had gewoond. Hij schreef ons, dat Sijbenga geen slechte huisbaas was. Het gezin Kuik mocht bijvoorbeeld gratis gebruik maken van de brandstof die in een schuur bij de modelboerderij lag opgeslagen. Ook schreef Kuik dat hij nooit iets gemerkt heeft van minachting voor

Tekening van De Dennenhoeve, april 1926 door A. Hidding te Hooghalen

Modelboerderij Dennenhoeve

Sijbenga of van het feit dat de landbouwer met het hele dorp overhoop lag.

Zomer 1943

In het voorjaar en in de zomer van 1943 waren verscheidene boerderijen van NSB-ers en NSB-sympathisanten in Drenthe en elders in het land door brand verwoest. Veel NSB-landbouwers en NSB-sympathisanten waren bevreesd dat dit ook hen zou kunnen overkomen.

In de nacht van 2 op 3 mei 1943 brandden in Elp vijf boerderijen af door brandstichting.³⁾ Na deze brand zou de arbeider van Sijbenga tegen Tonia Sijbenga, een dochter van Gerrit Sijbenga, hebben gezegd: "Als jelui boerderij in Elp had gestaan, was deze ook opgebrand." Zij was over deze uitspraak zeer verbaasd. Vervolgens hoorde zij, dat in de buurt werd rondverteld dat zij en haar familie bij de NSB waren aangesloten. Dit laatste was niet waar. Gerrit Sijbenga, noch één van zijn naaste familieleden is lid geweest van de NSB. Het verwijt dat Sijbenga met de bezetter zou hebben gesympathiseerd, kwamen wij alleen in getuigeverklaringen van na de oorlog tegen. Een werkelijk bewijs daarvan hebben wij niet gevonden.

2 augustus 1943

De brand breekt uit

Op maandagavond 2 augustus 1943 fietste politiemann Marinus Brouwer om 22.45 uur door Eursing. In de richting van Hooghalen zag hij een grote vuurgloed. Hij vermoedde meteen, dat er iets gebeurd was en zette de vaart er goed in. Vijftien minuten later was hij bij modelboerderij Dennenhoeve, waarvan het woonhuis en een bijschuur in lichter laaie stonden.

Op dat moment was zijn collega Jan J. Thijs uit Hooghalen al ter plaatse en waren brandweerlieden uit Hooghalen bezig met het nathouden van de woning naast de boerderij, die op dat moment werd bewoond door de familie W. de Groot. Op deze wijze kon uitbreiding van de brand worden voorkomen. De brandweerlieden hadden daarbij het geluk, dat er weinig wind stond.

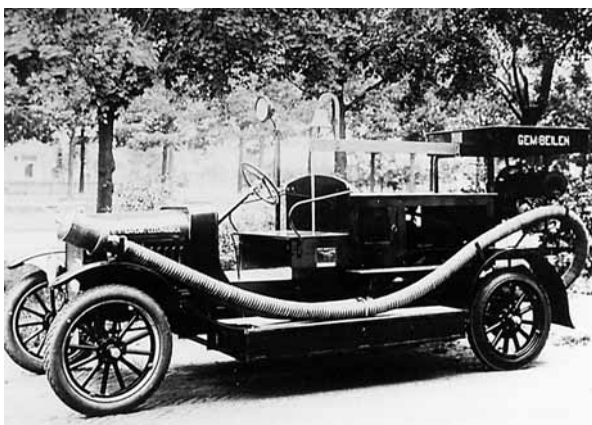
De brandweer uit Beilen was allang gealarmeerd, maar kwam niet opdagen. Het duurde politiemann Brouwer allemaal te lang en hij telefoneerde nog eens met de brandweer in Beilen. Hij hoorde toen, dat deze al onderweg was.

Even later arriveerden de motorbrandspuiten. Snel werden de slangen uitgerold, maar de af-

stand van ‘Dennenhoeve’ naar het Oranjekanaal bedroeg ruim 900 meter. Men bleek niet genoeg lengte aan brandslangen te hebben, zodat het vuur niet bestreden kon worden. Men dacht dit probleem te kunnen oplossen door de slangen van de brandweer van Beilen te koppelen aan die van de brandweerploeg uit kamp Westerbork. De koppelingen bleken evenwel niet te passen. Er moest een verloopkoppeling worden gehaald. Door al deze tegenslagen was er bijna een uur voorbijgegaan. De Beiler brandweer restte nu niets anders dan de brand na te blussen.⁴⁾

Voor Gerrit Sijbenga was het die avond een hard gelag, dat zijn prachtige boerderij zo door vuur werd verwoest. Over zijn gemoedstoestand van die avond zijn twee lezingen. Enkele getuigen hebben na de oorlog beweerd, dat Sijbenga meteen al stond te roepen, dat het allemaal sabotage was. Politie-man Pieter van der Steeg uit Beilen, die ook tijdens de brand op het erf aanwezig was, verklaarde na de oorlog dat Sijbenga tegen een Duitse onderofficier gezegd zou hebben: “Het is allemaal sabotage, sabotage!” Deze opmerking van Van der Steeg werd bestreden door de verdediging. De verdediger tijdens het proces: “Van der Steeg zou beweerd hebben, dat hij Sijbenga had herkend aan een zwart petje. Deze had dit petje niet op, het lag in huis en is verbrand.”

Nog dezelfde avond vonden verhoren plaats;

De motorspuit van de Beiler brandweer

volgens Anne de Vries op aanraden van Sijbenga in de woning van De Vries. Laatstgenoemde zou erbij aanwezig zijn geweest, toen Sijbenga verklaarde dat hij pro-Duits was, maar geen lid was van de NSB. Hij zou hierom door de bevolking gehaat worden. Anne de Vries zou dat laatste meteen recht hebben gezet door te verklaren, dat Sijbenga door zijn algemeen gedrag niet bemind was bij de plaatselijke bevolking. Daarop zou De Vries op aandrang van Sijbenga uit zijn eigen kamer zijn verwijderd. Tot zover de getuigenis van Anne de Vries.

Een zoon van Sijbenga, G. Sijbenga jr., had een geheel andere lezing van de gebeurtenissen op die dag. Hij schreef op 25 oktober 1946 uit St. Cyr sur Loire een brief aan rechtbankvoorzitter jhr. mr. J.E. de Ranitz te Assen, waarbij hij refereerde aan het verslag over het proces in de *Drentsche en Asser Courant*. Hij vond daar onjuistheden in. In de eerste plaats verklaarde hij, dat hij tijdens de brand steeds bij zijn vader in de buurt was geweest. Zijn vader had nooit een woord met de Duitsers gesproken. Hij zou ook het woord ‘sabotage’ niet hebben genoemd. Hij was versuft en terneergeslagen. Dezelfde nacht was Sijbenga jr. in het huis van Anne de Vries samen met zijn vader door de Duitse politie verhoord. Zijn vader had niets gezegd, kon niets zeggen en verstond ook geen Duits, aldus G. Sijbenga jr. Tijdens de rechtszitting in 1946 bleek dit laatste overigens niet juist te zijn. Ook bestreed Sijbenga jr. de uitlatingen van J.B. Roelofsen, brandweerdeskundige, die er op neerkwamen dat zijn vader gezegd zou hebben, dat de politie de brand had gesticht en dat de brandweer de slangen had doorgesneden. Sijbenga jr. zei daarop: “Zulke woorden heeft mijn vader zelfs tegenover zijn huisgenoten niet gebruikt, laat staan tegenover anderen.”

3 augustus 1943

Op 3 augustus 1943 hielden verschillende instanties en mensen zich bezig met het onderzoek naar de oorzaak van de brand en de bluswerkzaamheden. Namens de Beiler politie nam politieman Marinus Brouwer de verhoren af. Van enige opzet bleek hem niets. In zijn proces-

De Beiler Brandweer in de veertiger jaren. De foto werd gemaakt ter gelegenheid van het afscheid van commandant Harm de Jonge. Achterste rij vanaf links: B. Winters, J. Beuving, A. Lahuis, H. Veenstra. Voorste rij: H. Stel, J. Reijntjes, O. Fernim (chauffeur), H. De Jonge, W. Koning, Jans van Veen, M. Scholtmeijer, H. Smit, Jt. van Goor, J. Kuiper en Jan Padding.

verbaal luidde de eindconclusie: kortsluiting. De Duitsers waren daar niet mee tevreden. Hun wantrouwen was ongetwijfeld gevoed door de opmerkingen van Gerrit Sijbenga en het trage werken van de brandweerlieden, vooral door de wijze waarop met de brandslangen was omgesprongen. Ook de Duitsers spraken in dit opzicht van sabotage. Zij dachten dat de nogal poreuze brandslangen waren lekgestoken, want nadat de slangen na een uur waren aangesloten, spoot het water op sommige plaatsen er aan alle kanten uit. Daarom hadden de Duitsers op deze dag de brandweerlieden weer naar Halerbrug laten komen. Zij moesten daarop hun zakmessen tonen, want de Ordnungspolizisten wilden ruiken of er aan de messen een brandslangenlucht zat. Dit geuronderzoek leverde niets op. De brandweerlieden werden evenwel toch gearresteerd voor een nader verhoor in Hoogeveen.⁵⁾

Eén van de gearresteerden was onderbrandmeester Jan Padding. Hij was op 3 augustus 1945 in Hijken aan het werk. Hier hoorde hij van zijn zoon, Gerard Padding, dat de brandweer van Beilen weer bij de boerderij van Sijbenga moest komen. Jan Padding: "Ik ben er meteen

naar toe gegaan. Toen wij gearresteerd werden, heb ik tegen Sijbenga gezegd: "Hebben wij dat nu aan u te danken, dat wij gearresteerd worden?" Sijbenga gaf hierop geen rechtstreeks antwoord. Wel zei hij: "Als de brandweer actie-ver was geweest, zou de schuur behouden zijn gebleven!"

De arrestaties die in de avonduren plaatsvonden, werden verricht door leden van het regiment Todt van de Ordnungspolizei uit Hoogeveen. De gearresteerden, de gehele brandweerploeg uit Beilen, politiecommandant Hendrik Huizing en Anne de Vries, werden die nacht vastgezet in de ambachtschool in Hoogeveen. Aanvankelijk zou ook de echtgenote van Willem de Groot, die zelf niet aanwezig was, worden gearresteerd.

Willem de Groot

Willem de Groot was op het moment van de brand in Den Haag. Op 3 augustus 1943 werd hij telefonisch op de hoogte gesteld van de brand. Hij reed daarop meteen naar Hooghalen, omdat hij instinctmatig de zaak niet vertrouwde.

De Groot: "Bij mijn aankomst in Beilen werd mij

door een zwager van Anne de Vries verteld, dat de gehele brandweer, Anne de Vries en mijn eigen vrouw door de Duitsers waren gearresteerd. Ik ben toen met grote spoed naar Hooghalen gegaan, waar de overvalauto's met de arrestanten nog bij de afgebrande boerderij stonden. Ik heb toen alles in het werk gesteld om allen vrij te krijgen. Ik kreeg daarbij zelfs een heftige woordenwisseling met de bevelvoerende Duitse officier van de Grüne Polizei. Uiteindelijk kreeg ik mijn vrouw vrij."

4 augustus 1943

In de ochtenduren van 4 augustus 1943 toog Willem de Groot met de plaatselijke bureauhouder Lubertus Wiggerink naar Provinzial Beauftragte Sellmer van de Rijkscommissaris te Assen. Sellmer verklaarde tegenover zijn bezoekers, dat de brandweer en Anne de Vries op verdenking van medeplichtigheid waren gearresteerd. Anne de Vries was gearresteerd op grond van een beschuldiging van Sijbenga.

De Groot: "Sellmer eiste tijdens het gesprek, dat ik zou verhuizen naar een woning in de Stationslaan, terwijl Sijbenga in mijn woning zou komen. Sijbenga zou mijn verhuiskosten vergoeden. Deze heb ik overigens nimmer ontvangen."

De verklaring van Lubertus Wiggerink, die lid van de NSB was, tegenover Sellmer loog er ook niet om. Hij vertelde dat Sijbenga niet erg geliefd was bij de plaatselijke bevolking. Wiggerink: "Ik acht de bevolking er toe in staat, wanneer nu bijvoorbeeld een woning voor Sijbenga zou worden gevorderd en een ander zou die woning moeten verlaten, de woning boven het hoofd van Sijbenga zou worden afgebroken. Ik zou dan ook

Anne de Vries

gaarne bereid zijn een handje te helpen."

Anne de Vries en de Beiler brandweerlieden waren in Hoogetveen voornamelijk verhoord over het feit dat het blussen zo traag was verlopen. Op de ochtend van 4 augustus 1943 moesten zij opnieuw naar de afgebrande boerderij van Sijbenga om de brandslangen uit te rollen en aan te sluiten. Weer moest water uit het Oranjekanaal worden gepompt. De Duitsers wilden de kwaliteit van de slangen nogmaals beoordelen. Opnieuw bleken de slangen poreus. Ze lekten aan alle kanten. Sabotage kon niet worden aangetoond. De brandweerlieden en Anne de Vries werden daarop vrijgelaten.⁶⁾

J.B. Roelofsen

Op 4 augustus 1943 kwam J.B. Roelofsen, een brandweerdeskundige uit Den Haag, naar Hooghalen. Hij werd opgevangen door W. de Groot. Samen met De Groot zou hij eerst de restanten van de woning hebben geïnspecteerd.⁷⁾ Het onderzoek van Roelofsen wees uit, dat er sprake was geweest van aardsluiting. Tegenover een rechercheur van de Politieke Opsporings Dienst (POD) zei Roelofsen: "De oorzaak van de brand moet gezocht worden in de aardsluiting in de elektrische leiding in het slaapkamertje van de zoon van Sijbenga."

Sijbenga zou daarop, volgens hetzelfde proces-verbaal, tegen Roelofsen hebben gezegd: "De politie heeft het aangestoken en de brandweer heeft de slangen doorgesneden." Tijdens de rechtszitting sprak Roelofsen op dit punt zichzelf tegen. Hij zei, dat een Duitser hem had verteld, dat de brand was aangestoken.

Tijdens het onderzoek van de brandweerdeskundige was Sijbenga aanvankelijk rustig. Later twijfelde hij aan de deskundigheid van Roelofsen.

Onderbrandmeester Jan Padding was evenals NSB-burgemeester Cool voor een deel aanwezig bij het onderzoek van Roelofsen. Zo was Padding er getuige van, hoe Cool Sijbenga in heftige bewoordingen verweet, dat hij verscheidene mensenlevens in gevaar bracht met zijn beschuldigingen. Sijbenga reageerde hierop niet.⁸⁾

Roelofsen: “Toen ik de aanwezige Duitsers van de aardsluiting vertelde, greep Sijbenga mij plotseling vast en wilde hij mij van het erf gooien. Hij begon daarbij te schreeuwen en te schelden.”

Uiteindelijk geloofden de Duitsers Roelofsen. Dit was tegen de zin van de familie Sijbenga, die probeerden de Duitsers op andere gedachten te brengen.

In een naoorlogs rapport over Gerrit Sijbenga sr. stond vermeld, dat de brand aan zuinigheid te wijten was. De zoon van Sijbenga had de elektrische leiding gelegd, waarin Roelofsen de kortsluiting had ontdekt.

De vrouw van Sijbenga verklaarde na de oorlog, dat zij de brand op een heel andere plaats had zien uitbreken dan de plaats van de aardsluiting, namelijk in de schuur. Bovendien was de elektrische leiding in het kamertje van haar zoon nog in 1940 door een vakman vernieuwd.

Herfst 1943

Als Sijbenga tijdens de augustusdagen van 1943 al aan brandstichting heeft gedacht, dan was hij niet de enige. Ook de commandant van kamp Westerbork, Alfred Konrad Gemmeker, had zo zijn eigen gedachten over de brand in de boerderij van Sijbenga. Hij vertrouwde Willem de Groot niet helemaal en had nog een persoonlijke rekening met hem te vereffenen.

Op een herfstdag in 1944, omstreeks 14.00-14.30 uur, fietsten Gemmeker en Albert de Jong⁹⁾, detachements-commandant van de marechaussee op het kamp Westerbork, ‘in burger’ samen naar Hooghalen. Gemmeker had De Jong globaal ingelicht over zijn bedoelingen deze middag. Hij wilde een arbeider van Sijbenga ondervragen. Gemmeker was kennelijk goed op de hoogte van de gebeurtenissen, maar wist niet precies waar Sijbenga woonde. Bij café Mulder informeerden de beide mannen naar het adres van Sijbenga.

De belangstelling van Gemmeker voor de boerderijbrand in Hooghalen was er één van persoonlijke rancune, niet jegens Sijbenga als wel tegen diens buurman, Willem de Groot. Gemmeker heeft altijd vermoed, dat De Groot

Een huiselijk tafereeltje bij kampcommandant Gemmeker.

iets met de brand had uit te staan en had bovendien nog een persoonlijke rekening met de NSB-er te vereffenen.

Gemmeker na de oorlog: “De brandweer van het kamp Westerbork heeft meegeholpen bij de blussingswerkzaamheden. Ik heb er altijd aangetwijfeld of de brand in de boerderij van Sijbenga wel een natuurlijke oorzaak had en ben er nu nog vast van overtuigd dat bij de brand de slangen van de Beiler brandweer zijn doorsneden.

In de herfst van 1943 kreeg ik te horen, dat de arbeider van Sijbenga bij de brand betrokken was geweest.

Bij de Befehlshaber van de SD in Den Haag waren wel eens klachten over mij binnengekomen. Ik zou joden toestaan om op zondag op bezoek te gaan bij Sijbenga. Ik zou de joden ook teveel vrijheid hebben gegeven. Ik vermoedde dat die klachten afkomstig waren van De Groot met wie ik al een kwestie had gehad.

Ik nam De Jong, de marechaussee-commandant op het kamp, mee. Voor hem was dit wellicht een mooie kans op bevordering als hij zijn capaciteiten als politieman zou tonen. Ik heb hem voorgesteld om in burger te gaan.”

Bij Sijbenga spraken de beide mannen eerst over het bezoek van joden aan de boerderij. Er zou geklaagd worden over teveel vrijheid van de joden.¹⁰⁾ Sieuwke Sijbenga, een dochter die bij het gesprek aanwezig was, vertelde na de

oorlog het volgende over het gesprek tussen haar vader en de beide bezoekers: “In de herfst van 1944 kwam kampcommandant Gemmeker met een marechausseeman bij ons op bezoek. Gemmeker vroeg aan mijn vader of de joden, die bij hem werkten altijd wel een jodenster droegen, of ze wel flink werkten en of mijn vader wel tevreden was.”

Waar Gemmeker eigenlijk naar wilde vragen, was het feit dat een joods meisje, dat bij het gezin Sijbenga had gewerkt wel eens op de fiets van Sieuwke Sijbenga was weggeweest zonder het dragen van de jodenster. Dit feit was vermoedelijk verraden.

Vervolgens kwam het gesprek op de brand. Sieuwke Sijbenga: “Mijn moeder verklaarde, dat zij de brand het eerst had geconstateerd in de schuur, waar de arbeider, Harm Veldkamp, het laatst had gewerkt.”

De beide mannen vroegen toen of zij deze arbeider konden ondervragen. Sijbenga wilde daar wel aan meewerken. Zij vroegen daarbij om een wat afgezonderde ruimte. Sijbenga verwees naar het achterhuis. Hij zou de arbeider hier naar toe sturen.

Toen Veldkamp in het achterhuis kwam, greep de Nederlander hem ruw bij de schouder en vroeg hem: “Waarom heb jij die boerderij in de brand gestoken?”

Veldkamp ontkende, waarop de Nederlander zei, dat hij loog. Tijdens het daaropvolgend verhoor mishandelde hij Veldkamp.

Veldkamp: “Hij trok mijn pet hardhandig van het hoofd, zodat een bos haar meeding. Verder vroeg hij, hoeveel geld ik van De Vries en De Groot had gekregen voor het in brand steken van de boerderij. En of ik wel eens fosfor in mijn bezit had gehad. Na een verhoor van een uur, zei de Duitser dat ik onschuldig was.

Tegenover mijn ondervragers zou Sijbenga verklaard hebben, dat ik op de dag van de brand op de plaats was geweest, waar de brand was uitgebroken. Ook zou Sijbenga gezegd hebben, dat hij het vreemd had gevonden, dat ik op de avond van de brand niet thuis was geweest.”¹¹⁾

De Jong verbood Veldkamp uitdrukkelijk om onder te duiken, anders zouden zijn vrouw en

kinderen gearresteerd worden. Veldkamp: “Ik mocht ook niet met niemand over dit verhoor praten, ook niet met mijn vrouw en zeker niet met Sijbenga. Bovendien zei de Nederlander even later, dat Sijbenga direct zou telefoneren, wanneer ik over het verhoor sprak. Dat zou een teken zijn dat ik schuldig was en dan zou ik doodgeschoten worden.”

Gemmeker houdt een tafelrede.

Direct na het verhoor zei De Jong tegen Gemmeker: “Die jongen staat helemaal buiten de brand.”

Na de oorlog ontkende Gemmeker, dat De Jong bij het verhoor te ruw was opgetreden: “Wij verboden de arbeider wel om over het verhoor te spreken. Wij zouden niet graag zien, dat bekend werd dat wij nog steeds naar de dader van de eventuele brandstichting zochten.”

Verzekering

Verzekeraar Willem Kuik (Schoolstraat 6) verklaarde in 1946, dat de boerderij van Sijbenga voor f. 40.000,-- te laag was verzekerd bij verzekeringsmaatschappij De Jong & Co te Amsterdam.

Twee maanden voor de brand was hij met verzekeringsagent Pieter Best uit Leeuwarden bij Sijbenga op bezoek geweest. Best vertelde toen, dat de boerderij minstens voor f. 60.000,-- verzekerd zou moeten worden.

Na de brand kwam Sijbenga bij Kuik het verzekeringsgeld halen. Hij ontving f.15.877,50. Kuik: “Ik schreef hiervoor een kwitantie uit. Na ontvangst van het geld bij de Boerenleenbank wei-

gerde hij de kwitantie te ondertekenen en ging hij weg. Ik heb hem toen onmiddellijk door de Beiler politie laten arresteren. Op het politiebureau heeft hij de kwitantie alsnog ondertekend.”

Tot slot

Velen hebben tijdens de bezettingstijd bij de brand van de modelboerderij Dennenhoeve gedacht aan brandstichting. Bij het archiefonderzoek is nooit een bewijs of ook maar een aanwijzing, behoudens de beschuldiging van Sijbenga, hiervoor gevonden.

Een zoon van Anne de Vries vertelde de redactie van *Gemeente Beilen 1949-1945* onlangs, dat zijn vader noch zijn moeder na de oorlog ooit iets over brandstichting hebben uitgelaten. Integendeel zelfs. De suggestie van Sijbenga, dat Anne de Vries meer zou hebben geweten van een mogelijke brandstichting is volstrekt onjuist. De Vries zou nooit hebben toegestaan, dat

een verzetsgroep zo dicht bij zijn woning een boerderij in brand zou steken. Hij was te bevreesd, dat een dergelijke actie hem verdacht zou maken en/of voor represailles.

In 1943 was De Vries al een tijdlang gescha-duwd door een SD-handlanger, de Nederlandse politieman H. de Kruyff. Aan een arrestatie en/of een arbeidsinzet in Duitsland was De Vries ternauwernood ontsnapt, dankzij de medewerking van zijn kennis Willem de Groot. Ook andere Beiler of Hooghaler verzetslieden hadden geen enkele aanleiding om brand te stichten bij de familie Sijbenga.

Hoewel brandweerdeskundige Roelofsen het verzet gunstig gezind was en ongetwijfeld na zijn ontmoeting met De Groot bereid was een verklaring over kortsluiting af te leggen, mag verondersteld worden dat hij deze verklaring ook gemakkelijk kon doen. Het was gewoon aardsluiting.

Noten:

- 1) Dit artikel is voornamelijk gebaseerd op archiefonderzoek in de dossiers van de Bijzondere Rechtspleging van het Ministerie van Justitie te Den Haag. Dit onderzoek werd voornamelijk gedaan door W. Bazuin-Brinkman, drs. G.J. Dijkstra, J.G. van Liempt en H.J. Vos. Op het Ministerie van Justitie werd veel medewerking verkregen van M. van Rijn en B. de Ruiter.
Het artikel is ontstaan bij het schrijven van deel 3 van *Gemeente Beilen 1940-1945*. De redactie hiervan wordt gevormd door drs. G.J. Dijkstra (eindredacteur), W. Bazuin-Brinkman, T.L. Kroes en H.J. Vos.
- 2) F. Timmerman-Stevens, Dennenrode, in *Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen*, jaargang 12, nummer 1, pag. 16
- 3) P.Th.F.M. Boekholt, Nieuwste Tijd 1850-1945. In: J. Heringa, *Geschiedenis van Drenthe*, Meppel 1985, p. 669
- 4) Kroes, T.L. Branden in oorlogstijd. In: Dijkstra, G.J. e.a. *“Schoone huizen tot asch verteerd...” Branden, brand weer en brandweerkorps in de gemeente Beilen*, p. 74-76
- 5) Ibidem
- 6) Ibidem
- 7) Informatie van G. Sijbenga jr., geschreven in een brief van 26 december 1946. Aanwezig in het archief van de Bijzondere Rechtspleging. Algemeen Rijksarchief, Den-Haag.

- 8) Na de oorlog verklaarde Hendrik Cool, dat hij ervan overtuigd was geweest, dat er van sabotage geen sprake was. Hij had dan ook geweigerd mee te werken aan het herstel van de boerderij, omdat de aanvraag hiertoe was ingediend op grond van een ‘politieke actie’.
- 9) Albert de Jong was tijdens de bezetting detachementscommandant van de marechaussee op het kamp Westerbork. Hij was onderluitenant van de Staatspolitie en woonachtig te Groningen.
- 10) Ook G. Sijbenga jr. vroeg zich in een brief van 26 december 1946 nog af, wie de klacht had ingediend, dat de familie Sijbenga de joden uit kamp Westerbork die bij hen werkten te goed behandelde. Aanwezig in het archief van de Bijzondere Rechtspleging. Algemeen Rijksarchief, Den-Haag.
- 11) Veldkamp verklaarde na de oorlog, dat hij er toen op uit was geweest om een varken te kopen.

Verantwoording foto's:

De publicatie van beide foto's van Gemmeker werd toegestaan door Herinneringscentrum Kamp Westerbork.
De foto van de brandweerploeg op blz. 5 staat in: G.J. Dijkstra en T.L. Kroes *“Schoone huizen tot asch verteerd”*, blz. 124. De andere foto's komen uit het fotoarchief van de Historische Vereniging Gemeente Beilen.

DE MARKT

Nel de Jonge-Kerkhove kijkt terug op haar jeugd en ziet zichzelf als kind spelen op de Markt. Uit het artikel blijkt haar heimwee naar de mooie markt van vroeger jaren.

Stangetje draaien

De Markt was vroeger een van de mooiste speelplaatsen van Beilen en wel voor de kinderen die op de Markt en in het voorste stuk van de Brinkstraat woonden. Kinderen uit andere straten zag je er nooit.

Om te beginnen waren er de stangen waaraan het vee dat aangevoerd werd op marktdagen, werd vastgebonden. Wanneer wij uit school kwamen, gingen wij meestal eerst een poos naar die stangen om te spelen. Bij aankomst op de markt legden we direct beslag op een stang door te roepen: “Eerste stang!” Dat betekende dat je dan op de eerste stang mocht spelen. Je ging met z’n tweeën op een stang. Naast mij zat meestal Ali Vos. De stangen die gebruikt werden, waren helemaal glad. Wij deden er gevaarlijke kunstjes op. Een been over de stang, even wippen tot de stang in je knieholte zat en dan moest je achter- of voorover zwaaien tot je weer rechtop zat. Het ging erom hoeveel keer je dat achter elkaar kon. Ik had het record. Ik geloof 127 keer. Het spelletje kon ook met twee benen op de stang gespeeld worden en we gingen zelfs, zonder je

vast te houden, in één keer rond (achteraf gezien was dat heel gevaarlijk). Ook gingen we op de handen staan met de bips tegen de stang aan en je worstelde je dan omhoog, totdat je aan de andere kant weer op de grond stond.

De Markt met de stangen waar het vee aan vastgemaakt kon worden. Voor kinderen waren die stangen een heerlijke speelmogelijkheid.

Op de achtergrond zien wij de molen van Spruytenburg. Deze stond achter slagerij Mulder (nu slagerij Schipper) in de Brinkstraat.

Twee vriendinnen, Ali Vos en Nelly Kerkhove, in het zwembad (1944).

Een ander kunstje was je jurk om de stang draaien en dan draaide je zonder je vast te houden heel vaak in het rond. Het bijzondere was, dat het nooit fout ging.

Ook kon je in het rond met aan elke kant van de stang een been. Je moest voor deze kunstjes niet te groot zijn, want dan kwam je met de kop tegen de grond.

Markhuttie

Dan was er nog het 'markhuttie'. Dat was een hokje van de gemeente waar Geu Schoemaker geld in ontvangst nam van de boeren die vee op de markt brachten. Wij speelden altijd op en bij het markhuttie.

Naast het markhuttie stond een urinoir dat ook bij onze spelletjes betrokken werd.

Het stonk er verschrikkelijk en soms lagen er dikke hopen poep (want sommige marktbezoekers deden er al hun behoeften in), maar als kind gaf je daar schijnbaar niets om.

Op het markhuttie klimmen was voor ons een kleinigheid. Je zette een voet op de klink van de deur, pakte je meteen vast aan de rand van het platte dak en dan hees je je omhoog. In een paar seconden zat je op het hokje. Dat moest wel vlug gebeuren, want als je tikkertje speelde, moest je natuurlijk heel rap zijn. Als je er weer af wilde, sprong je gewoon. Ik denk dat het hokje ongeveer twee meter hoog was.

Maar we klommen ook wel eens op het markhuttie als we niet speelden.

Izaak Kerkhove met de kinderen Nel en Fop omstreeks 1933 op de Markt. Geheel op de achtergrond zien we de bomen van de hof van Hendrik Jan Brunsting.

Eerste huis links: garage W. Nicolai; in het volgende huis woonde kleermaker J. Dondorff in het linker gedeelte; mevrouw D. Dijk-Sijtema woonde in het rechter deel.

Om 17.00 uur waren de verpleegden van Beileroord vrij en die liepen dan natuurlijk door de Brinkstraat en over de markt om naar hun kosthuis te gaan. Als wij rond die tijd op de markt waren, stonden wij op de uitkijk of Schreuder er ook aankwam. Wanneer wij hem zagen, klom-

men we gauw op het hokje. Schreuder ging namelijk elke dag plassen in het urinoir. Als hij dan zover was - wij lagen natuurlijk plat op het hokje - gooiden wij met steentjes precies op zijn kleine 'jan'. Schreuder keek dan naar boven en wij gingen dan weer snel plat op het dak liggen.

Hof van Brunsting

En dan was er de mooie hof van Hendrik Jan 'Breuns' (Brunsting). Wij mochten er nooit komen, behalve in de herfst wanneer de eikels vielen. Die mochten wij dan oprapen en we verkochten die eikels aan Langbroek, de groenteteboer uit de Schoolstraat. Nu is het bedrijfspand van 'Zonna' op de plaats van de hof van Brunsting gevestigd.

Kleermaker Dondorff

Bij kleermaker Dondorff was een vrouwelijke verpleegde van Beileroord in de kost. Dit was een statige en heel nette dame. Er werd verteld dat ze vroeger verkering had gehad met een

De Markt omstreeks de tijd waar Nel de Jonge - Kerkhove over vertelt. De boerderij links van het midden is die van Brunsting.

vliegenier en dat die verongelukt was. Zo nu en dan ging ze naar de dikke steen die voor de hof van Brunsting stond en legde er een plak chocolade op. Ze zei dan: "Dit is voor de vliegeniers." De chocola was even daarna natuurlijk verdwenen. Daar zorgden de kinderen wel voor.

De menning

Dan was er nog de 'menning'. Deze lag tussen Westerhof en de weduwe Breimer (nu de Kampstraat)¹⁾. In deze menning deden we vaak blikspuit. Je kon helemaal achter de eerste huizen van de Brinkstraat langs lopen en je kwam dan weer in de Brinkstraat uit.

Als je de andere kant opging, kwam je bij het café van Jan 'Poen' (Jan Padding). Langs het huis was een smal steegje waar je net door kon en dan kwam je op de markt.

Aan 't eind van de menning was het 'Nessepadtie'. Als je dat uitliep, kwam je op het korfbalveld en vervolgens bij de korenvelden. Halverwege het 'Nessepadtie' stond een stenen schuur van Hendrik 'Boling' (Boelen). Zelf woonde hij in het eerste huis van de Brinkstraat. In die schuur rook het altijd zo heerlijk. Boelen verkocht petroleum en dat stond in die schuur. Maar er zat nog een ander luchtje door, want het rook heel apart, maar wel heel lekker. In die schuur stond een karretje dat mijn vader één keer per jaar leende. Hij moest namelijk ieder jaar als de openbare school vakantie had, de boeken van de schoolbibliotheek kaften. De boeken werden dan opgehaald in dat karretje, een hoog model bolderwagen. Wanneer hij dan naar school ging om de boeken te halen mocht ik in de kar zitten.

Dat was een groot feest. Maar als we teruggingen, was de kar vol met boeken en moest ik lopen.

Jaarmarkt

Als het jaarmarkt was, stond de markt aan de kant waar nu dokter Dekker woont vol met 'zwienehokken', waar de varkens 's maandags in moesten. Die hokken werden er al op de vrijdagavond geplaatst. Dus wij hadden tweeënhalve dag om er op te spelen.

Er waren hoge en lage hokken. Wij deden dan tikkertje of liepen er gewoon overheen (of vloegen er gewoon overheen, kun je beter zeggen). Er waren kinderen bij die er zo verschrikkelijk vlug over konden! En er gebeurde nooit een ongeluk.

Wanneer er markt was, kwamen er vreemde kooplui die hun waren stalden op de stoep van de winkeliers. Op de foto (blz. 11) kun je dit zien. Bij garage Nicolai (nu makelaars Hup en Fidom) stond iemand die touw verkocht. Wij woonden twee huizen verder (in het pand waar nu een dierenpeciaalzaak is gevestigd) en daar stond iemand met klompen. Op de achtergrond op de foto zie je het hoge geboomte van de mooie tuinen van Hendrik Jan Breuns (Brunsting). Wat eeuwig zonde dat ze deze mooie huizen afgebroken hebben. Het was een prachtige plaats voor een oudheidkamer geweest!

Ik heb heel fijne herinneringen aan de Markt en als ik er nu wandel, denk ik nog vaak aan die tijd en hoe, jammer genoeg niet in het voordeel, de Markt veranderd is.

Noot:

- 1) Voor meer informatie betreffende De menning, zie Brinkstraat/Kampstraat, T.L. Kroes, *Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen*, jrg.11, nr.4, nov. 1999, blz.11 e.v.

Verantwoording foto's:

- blz.10: collectie W. Bakker;
blz.11: familie De Jonge
blz.12: archief H.V.G.B.

EEN KRUIDENIERSZAAK IN VROEGER JAREN

*Wanneer je tegenwoordig vlees, zuivel, drogisterijartikelen, bakkers- of kruidenierswaren nodig hebt, ga je naar de Edah, Super de Boer, Aldi of C-1000. Zonder mankeren haal je in deze supermarkten alles wat je nodig hebt. Of het nu exclusieve Franse kaas, een dure fles wijn of een pak zout is, je komt altijd met het gewenste artikel thuis.
Was dit altijd zo gemakkelijk?*

Arend de Jonge (75) uit de Hekstraat kan ons alles vertellen over de kruidenier in vroeger jaren. Hij heeft het harde werken als zelfstandig kruidenier zelf aan den lijve gevoeld: je moest van 's morgens vroeg tot 's avonds laat in de weer zijn voor weinig geld en vooral dienstbaar zijn aan de klant. 'De klant is koning' was een ongeschreven wet.

Arend de Jonge: "Mijn vader, Johannes de Jonge, is in 1932 in de Hekstraat begonnen als kruidenier in het winkelpand dat destijds stond op het huidige pleintje voor de werkplaats van de rijwielzaak van Luuk Winters. Het pand is omstreeks 1966 afgebroken. Mijn vader, geboren in 1890, was getrouwd met Annichje Seubring, geboren in 1888.

Aanvankelijk was hij knecht bij bakker Jan Joosten in de Brinkstraat. Jan Joosten van de Esweg is een kleinzoon van hem. Joosten had drie knechten: Wessel Spoelder, Chris Werndly en mijn vader. Zij woonden met z'n drieën op de zolder van de bakkerij.

Venten met brood en kruidenierswaren

Mijn vader zag toen wel toekomst in de combinatie van het venten van brood en kruidenierswaren bij de mensen aan huis. De broodventer is tegenwoordig bijna helemaal uit het straatbeeld verdwenen. Je ziet nu alleen nog een moderne vorm: de SRV-wagen, een klein soort rijdende supermarkt.

Toen mijn vader in 1932 als kleine zelfstandige begon, was dat wel even wat anders!

Johannes de Jonge had een paard en wagen. De wagen was voor die tijd heel luxe uitgevoerd: hij had luchtbanden en een dichte houten opbouw met deurtjes waarachter het brood en de kruidenierswaren heel uitgekiend waren opgeborgen. Alles had z'n vaste plaats en misgrijpen was er niet bij. Dat kon ook niet, want het venten gebeurde ook wanneer het donker was en verlichting was er nauwelijks. Voor de opslag in de wagen gebruikte hij grote blikken trommels die je nu alleen nog in een oudheidskamer, een museum of in het oude kruidenierswinkeltje in Orvelte ziet: blikken waarin de koffie en thee

Rechts op de foto Johannes de Jonge als militair tijdens de mobilisatie van 1914-1918.

van Houwink, Niemeijer en Van Nelle vers werd gehouden. Deze blikken waren ingericht voor het vervoeren van de kruiden zoals nootmuskaat, witte en zwarte peper. Vader had daarvoor zelfs laadjes in die blikken aangebracht. In een ander blik vervoerde hij de koekjes: allerhande en Brusselse kermis, een biscuitje bestrooid met een laag suiker. Ook gebruikte hij een 'Persil'-kist met daarin kachelpoets, schuurpapier, koperpoets en dergelijke.

Ventroutes

Er waren drie ventroutes: op maandag werd gevent in Brunsting, Rheevelde, Hijkerweg, Halerbrug, Hoog- en Laaghalen om vervolgens om 18.00 uur weer terug te zijn in Beilen. Op dinsdag ging hij naar Makkum, Lieving, Holthe, Alting, Klatering en Halerbrug en 's woensdags naar de Beilervaart, Voshaar, Eemster en Boterveen. Op de resterende dagen werden dezelfde routes nog een keer gereden. Er werden dan echter andere klanten bezocht.

Arend de Jonge: "Het paard van mijn vader, een kidde, was een heel wijs dier. Het liep gedurende 18 jaar 220 kilometer per week en wist feilloos de route en ook welke klanten bezocht moesten worden. Het dier stopte eigener beweging bij de klanten en wanneer in de tweede helft van de week de route met de andere klanten werd gereden, wist het dier na twee bezochte klanten al waar hij moest stoppen; een heel bijzonder paard! Ik denk trouwens dat andere venters zoals groenteboeren, ook deze ervaringen met hun paarden hadden."

Arend de Jonge heeft zelf ook met het paard met de naam "Nelly" gewerkt en hij denkt duidelijk

Arend de Jonge op driejarige leeftijd.

De oude kruidenierswinkel in de Hekstraat naast de rijwielzaak van Jan Winters. De spelende kinderen zijn Jack de Jonge en zijn neef Rob Kerkhove. De foto werd omstreeks 1964 genomen. Let op de prachtige reclameborden en de aaneengesloten bebouwing.

zichtbaar met veel plezier aan het dier terug. Hij kan het niet laten en moet even één van zijn eigen ervaringen met het paard kwijt: “Op een zaterdagavond in de winter waren wij bij de school aan de Beilervaat. Arend Timmer moest nog shag en sigaretten hebben en ik vergat toen om de ketting met haak in het wagenwiel te doen. Het was erg koud en het dier is gewoon verder gelopen. Ik ben er toen snel achteraan gegaan en op de wagen gesprongen. Op dat moment, de kidde merkte dat, ging het dier over in een sukkeldraf.

Winkel

Mijn moeder ‘deed’ de kruidenierswinkel. Als kind moesten mijn zuster Grietje en ik ook meehelpen in de winkel. Dat wil zeggen wij moesten helpen bij het afwegen van zout en suiker. Tegenwoordig ligt alles keurig klaar in de schappen van de supermarkt, maar vroeger was dat heel anders. Suiker, zout, meel, gist en gort werden in grote zakken aangevoerd en wij moesten dit in de winkel afwegen en in kleine papieren zakken doen in porties van een kilogram; een heel geklieder! Zout was een verhaal apart. Dit deden wij in porties van twee en een half pond in een dubbele ‘klarre’.¹⁾ Dit, omdat het zout door het vochtgehalte zwaarder was en de papieren zakken sneller scheurden.

Losse stroop

In de oorlogstijd werd jam in kleine kistjes aangeleverd en wij deden ze in glazen potjes met schroefdraad. De klanten bewaarden de potjes en men kreeg alleen jam wanneer zo’n glas werd ingeleverd.

Ook stroop werd los verkocht vanuit een groot vat, waarin ongeveer 40 kilo stroop zat. Met een grote pollepel werd de stroop in kleinere blikken van een kilo gedaan. Het was een handigheid om stroop zonder kliederen in een kleiner blik te doen: door snel de pollepel te draaien stopte het lekken van de stroop, vervolgens werd de pollepel vlug boven het blik van de klant gehouden en daarna begon de lepel leeg te lopen in het blik. Een kilo stroop kostte vroeger ongeveer f.1,10 en een potje jam ongeveer 50 cent.

De blikken werden op de zondagmorgen door mijn vader schoongeschuurd, want ze waren nogal gevoelig voor roestvorming.

In de winter ‘liep’ de stroop door de kou niet. ‘Zo vlug als dikke stroop’ was voor ons geen onbekend spreekwoord.

Ook verkochten wij gist. Vader was heel handig met het verdelen van de gist in 10 kleine porties van 100 gram. Met behulp van een stuk naai-garen sneed hij het grote stuk van het merk ‘Brocades’ in altijd gelijke stukken.

Interieur van de kruidenierswinkel. Links de 9-jarige Arend de Jonge, zijn moeder Annichje de Jonge-Seubring en zijn zuster Grietje Smit-de Jonge, thans wonende te Wijster.

Arend de Jonge, kruidenier te Beilen

Pruimtabak

Op de foto sta ik met mijn moeder en mijn zuster achter de toonbank. Voor mij staat een prachtige ouderwetse weegschaal. Achter ons zie je nog twee van die grote blikken van 'Van Nelle koffie en thee', waarover ik zojuist vertelde. Daarnaast liggen grote pakken 'Ster' pruimtabak. Door de oudere mannen werd vroeger veel gepruimd. Een pak pruimtabak kostte vroeger een dubbeltje. De boeren hadden in het algemeen verscheidene werkjassen: één op de deel, één op de wagen en één in het achterhuis. Wanneer ze een jas

pakten, dan grepen zo nooit mis, want er zat altijd een pak pruimtabak in, want er moest en zou gepruimd worden! Er was dus een goede omzet in pruimtabak en vandaar dat je op de foto een groot aantal pakken ziet liggen.

Ook werd er vroeger veel pijp gerookt.

Voor twee cent verkochten we een ei. Eieren werden ook wel gebruikt voor de ruilhandel: de klanten betaalden ons de geleverde boodschappen met eieren. Kapotte eieren werden niet weggegooid, geen denken aan, wij aten ze rauw op.

Nieuw pand

Mijn vader is tot 1954 doorgegaan met de zaak. Daarna hebben mijn vrouw en ik de zaak voortgezet, eerst in de oude winkel en later in het pand dat er tegenover in 1965 in gebruik werd genomen. In 1970 kreeg ik een ongeluk met mijn Volkswagenbusje. Op de kruising van de oude A-28 met de weg naar Brunsting ben ik in dichte mist tegen een vrachtwagen van de DOMO gereden. Ik raakte daarbij invalide en dit was de aanleiding om op 1 februari 1981 in de toen zo genoemde sanering te gaan en daarmee de kruidenierswerkzaamheden te beëindigen."

Noten:

1) een klarre, ook wel kladde = een papieren zak of pakpapier

Verantwoording foto's:

Familie A. de Jonge / Archief Historische Vereniging Gemeente Beilen.

BEILEN OMSTREEKS 1925

vervolg

In het vorige tijdschrift putte Jantje Helling uit haar enorme geheugen. De liedjes die op de mensen in de twintiger en de dertiger jaren werden gemaakt, stonden daarin centraal. In deze aflevering gaan wij daar mee verder.

We beginnen dit keer aan de Foezelsloot. Daar woonde Tieme Boers, de postbode, die een stijve knie had. Desondanks bestelde hij de brieven net zo snel als de andere postboden. Jantje Helling vertelt, dat zijn dochter hem bij het bestellen van de brieven hielp, toen hij wat ouder werd. Hij werd 'Tiempie' genoemd, want hij was wat aan de kleine kant. Hij zong ook in het 'Ons Bondskoor'. "Op het jaarlijkse reisje," vertelt Jantje, "waren we op de Duivelsberg bij Nijmegen. Onze dirigent, de gemeenteambtenaar Overhand Landberg, kende die omgeving goed, want hij was daar in de buurt in een weeshuis opgegroeid. Wij wandelden daar, Overhand Landberg wees ons de Duitse grens en vertelde: "Hier moet ook ergens een bronnetje zijn." En ja hoor, daar borrelde het water omhoog. Hoe zou het smaken? Wij wilden allemaal wel proeven. Maar we hadden toen niets bij ons waaruit we konden drinken. Tiempie de postbode was een verwoed

tabakskauwer en hij had een tabaksdoos bij zich. Deze doos werd goed omgespoeld en zo konden we allemaal van het heldere bronwater drinken. Tiempie begon zelfs een beetje Duits te praten: "Wollen sie regenwasser oder pompwasser?"

Amoureuze vlucht

Op de markt woonde de joodse slager Kats met zijn kinderen Jacob, David en Mina. Mina was een heel knap meisje en kreeg verkering met Hans van Bergen, zoon van de gemeentebode van Beilen. Zij mochten van hun ouders niet met elkaar omgaan en het tweetal is toen naar Limburg gevlucht. Hierop is ook een liedje gemaakt met veel coupletten. De coupletten kent Jantje Helling helaas niet meer. Wie kent ze overigens nog wel?

Het refrein was in ieder geval als volgt:

*"En die ene was Hansie van Bergen,
en die andere Mina van Kats."*

Ons Bondskoor tijdens het jaarlijkse reisje, Duitsland 1931.

Vanaf links, achterste rij: Lute Kuiper, Froukje Scholtmeyer, Jantje Brunsting, Roelof Steenge, Albert Pots, Anton Koops. Middenrij: F.J.H. Overhand Landberg, onbekend, Albert Brunsting, ... Seubring, met kruisje Jantje Helling, voor haar mej. Werkman, onbekend, Jantje Hunze. Voorste rij: Mevr. Overhand Landberg, Hillie Schuring, Hennie Schuring(?), mej. Kuiper, Marij Popping, Sien Arends-Hoekman, Jantje van de Bult, Tieme Broers, Koertina Schuring, geheel rechts vooraan: Jantje Peerlkamp.

Saole en Arendtie

Twee verhalen, waarover overigens geen liedje is geschreven, vond ik te aardig om niet te vermelden.

In de Brinkstraat, ter hoogte van Schepel, woonde Saole van Gelder met Hendrine zijn vrouw en de kinderen Gerhard, Bertha, Greta en Arnold. Arnold was al uit huis en ging op school in het verre Amsterdam en woonde daar bij zijn tante Saartje. Hij trouwde met een dochter van de rijke familie Gaarkeuken en werkte later zelfs bij de Verenigde Naties in Amerika. Ook Bertha en Greta gingen naar Amsterdam. Bertha kon heel gezellig praten, ze werd wel 'Bertha teut' genoemd.

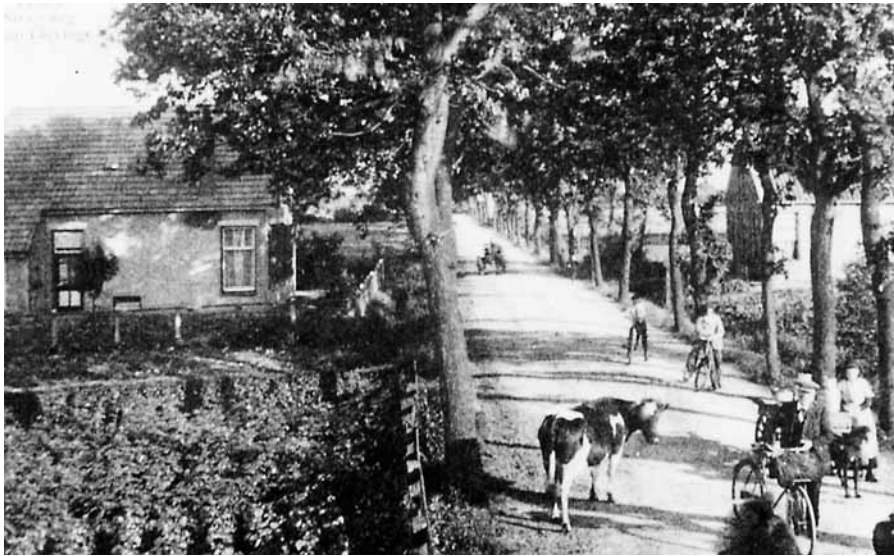
Eens kwam Arnold huilend uit school. "Wat is er?" vroeg zijn vader. "Die jong hef m'j wat

doan." Dat liet de anders wat langzaam lopende Saole van Gelder niet op zich zitten en hij ging op 'die jong' af. Arnold schaterde het uit, terwijl de tranen hem over de wangen biggelden: "Moei va ies zien loop'm!"

Saole was kennelijk een uitgesproken bedachtzaam en langzaam type. Op zekere dag moest hij van Hendrine, zijn vrouw, op de fiets naar Assen en zij vond dat hij er voor twaalf uur wel kon zijn. Saole: "En dan zeker as de bliksem fiets'n hè?"

Vaak liep hij naast de fiets en een boer die hem achterop kwam vroeg: "Mankement met de fietse Saole?" "Nee jong, 't geet mij te hard!"

De vader van Saole, Arendtie van Gelder, stond in de twintiger jaren bij zijn woning (het pand naast de schoenenzaak van Schepel) in de Brinkstraat te

*Oosterstraat
De man met fiets is
Saale van Gelder.*

kijken naar de mensen die naar de Beiler markt gingen. Een boer stapte van de fiets en zei tegen Arendtie: "Goh Arendtie, leef-ie nog?" Arendtie, kennelijk heel ad rem en goed van de tongriem gesneden: "Hol oe doodstille, ze vergeet mij!". Arendtie was toen dik in de tachtig. Hij was slachter geweest van nuchtere kalveren, vilde bokken en ging ook met kleding langs de boeren.

Geen succes

In de Brinkstraat woonde ook Flip Denneboom met zijn vrouw en de dochters Bertha en Dora. Bertha trouwde met een jongen uit Groningen en Dora kreeg kennis aan een zekere Sander. De Beiler kinderen maakten daar prompt een liedje op:

*"Dora en Sander vrijen met elkander,
Dora en Sander trouwen met elkander".*

Het is overigens niks tussen die twee geworden.

Een borreltje

In het pand in de Hekstraat waar nu Bosma is gevestigd, zat vroeger Jan Lamers, de smid. Jan dronk graag een borreltje. Er werd vroeger bij allerlei gelegenheden graag een borreltje gedronken, het slachten van een varken was bij voorbeeld zo'n gelegenheid.

Kennelijk had Jan Lamers nog wel eens zo'n borrelgelegenheid. De jeugd zong dan op hem

en zijn vrouw Jopkie:

*"Hoog op de klompen,
Jan Lamers is zo dronken,
Jopkie zeur maar niet,
Jan Lamers is zo dronken niet."*

Meester Daleboudt

In de Prins Hendrikstraat woonde meester Daleboudt, de onderwijzer van de gereformeerde school, tegenover Huize WAM. Zijn vrouw was een beetje een aanstellerig type. Zij had een geruite jas, het leek wel een dambord. De kinderen zongen dan ook prompt:

*"Oh, juffrouw Daleboudt,
die zo van dammen houdt,
oh lieve juffrouw zeg
doe dat dambord eens weg!"*

Het echtpaar Daleboudt was overigens een leuk stel mensen, ze deden veel goede dingen voor de gemeenschap; ze werden erg gewaardeerd. Mevrouw Daleboudt was wat excentriek, wat apart. Zij was bang voor spoken en de kwajongens die dit wisten, gingen uiteraard voor spook spelen. Zij deden witte lakens om en wapperden daarmee in het donker. Juffrouw Daleboudt was dan doodsbang. De jongens zongen:

"Juffrouw Daleboudt, is voor een spook benauwd."

*In de Prins
Hendrikstraat staat de
versierde wagen van de
drankbestrijders klaar
voor een optocht. Op de
zijkant lezen wij:
'Alcohol heeft al eeuwen
ellende gebracht'.
Meester Daleboudt staat
bij het paard, Hendrik
Wolters houdt de teugels
vast, onbekend, Jan
Nijboer, onbekend.*

Jij moet

Jantje Helling is niet te stuiten met haar verhalen. Op de valreep nog het laatste verhaaltje: Klop, de directeur van het postkantoor was een deftig man, die de onhebbelijke gewoonte had aan iedereen te vragen: "Wat moet jij?" De Braal, de boekhandelaar, kwam in het postkantoor en ook hij werd begroet met: "Wat moet jij?". De Braal: "Ik moet niks, maar jij moet mij een postzegel verkopen van een cent." De Braal kreeg de postzeget en gaf Klop daarna nog een lesje. De Braal: "En nu moet jij mij nog een postzegel verkopen voor een cent en dat moet jij!"

Of Klop voorgoed was genezen, vertelt het verhaal niet.

Tot zover de vertellingen van mevrouw Jantje Helling.

Foto van personeel van het postkantoor te Beilen in de dertiger jaren. Achterste rij vanaf links: postbode Fokkens, van Bergen, Noorman en Tieme Boers. Voorste rij vanaf links: Thies, Bertha Denneboom, directeur Klop, R.Nijmeijer en J.Upperman.

Verantwoording foto's:

Blz. 19 en 21 Archief Historische Vereniging Gemeente Beilen.

Blz. 20 Foto-archief W. Bakker.

FRAGMENTEN UIT MIJN DAGBOEK

deel 4

In de nummers 2, 3 en 4 van jaargang 12 van het *Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen* werden de eerste drie delen van fragmenten uit het dagboek van Harm Jager gepubliceerd. In dit vierde deel pakken wij de draad op in januari 1944. De volgende fragmenten zijn niet alle in de vorm van een dagboek geschreven; het zijn ook herinneringen.

16 januari 1944

Er lopen nog wel treinen in de richting van Gelsenkirchen en ik hoorde dat daar Hendrikus Knol uit Hooghalen zou zijn. Ik ben daar toen naar toe gegaan. Van de zusters van het ziekenhuis (zie deel 3, tlk) kreeg ik een groot witbrood mee.

De treinreis duurde anderhalf uur. In Hervest Dorsten moest ik overstappen op een andere trein die op perron 17 stond. Het was daar dus bijzonder groot. Gelsenkirchen was een stad met grote zwarte fabrieken en gebouwen. Hendrikus Knol lag in een schoolgebouw met wel twintig lokalen, waarvan er twee door Hollanders werden gebruikt. In de andere lokalen lagen lieden van allerlei andere nationaliteiten. Knol was in de wolken dat ik hem kwam opzoeken, want hij kon en mocht nooit naar huis. Hij had zweren aan zijn benen en voelde zich ongelukkig. Hij was heel blij met het brood dat ik had meegenomen. Toen het etenstijd was, vroeg hij of ik het eten even voor hem wilde ophalen. Hij had niet anders dan een schoenendoos en daar

kreeg ik een schep ongeschilde, gare aardappelen in met wat bruine blubber er op. Dat was de maaltijd voor hem.

Toen ik 's avonds terugging, kon ik soms een vuurgloed zien van de smeltovens die ondanks de bombardementen nog werkten. Bij luchtaalarm konden deze onmiddellijk gedoofd worden zodat ze onzichtbaar waren voor de vliegtuigen.

V2

Vlakt bij het ziekenhuis even buiten Coesfeld hadden de Duitsers een lanceerinrichting voor de V2 gemaakt. De eerste keer dat zo'n ding de lucht inging, schrokken wij erg; het ging gepaard met een enorm lawaai. Achter de V2 schoten vlammen van wel twintig meter eruit, een geweldig fel licht. Het ding zelf was ongeveer 17 meter lang. Tijdens de eerste lancerering sliep ik, maar ik schrok wakker van het helse lawaai dat bij de start geproduceerd werd. Daarbij kwam dan het licht van de vlam dat me het ergste deed vermoeden. Ik was erg nieuwsgierig geworden wat dat voor lawaai was geweest, maar

zaterdagsmorgens om een uur of elf hoorde ik het geluid voor de tweede maal. Toen ik snel naar buiten liep, heb ik hem kunnen zien, maar toen was hij al zo hoog, dat ik er nog geen juist beeld van had. Voor zover we hem konden zien, ging hij erg recht omhoog.

Om vier uur 's middags ging de derde raket. Op ongeveer anderhalve kilometer hoogte haperde de aandrijving plotseling en hij begon naar beneden te vallen. De klap van de inslag was geweldig, het gebouw trilde helemaal.

De volgende morgen, het was zondag, ben ik op mijn fiets gaan kijken waar de raket terechtgekomen was. Er was rondom het gat dat hij geslagen had een soort wal opgeworpen. Ik telde 87 flinke stappen in het rond. In het midden stond water. Toen ik een keer uit de bioscoop kwam, ging er weer een V2 de lucht in. Het was helder weer, ik kon hem goed zien.

Bombardement

Ik had daar een oud fietsje en was daar op een zondag op aan het fietsen. Er vlogen heel wat vliegtuigen over, maar er was lage bewolking en ik kon er niet een zien. Plotseling hoorde ik een geweldig lawaai; er viel iets naar beneden. Ik liet mij pardoes in een greppel vallen, de inslagen vonden op een paar honderd meter van mij plaats. Het zand spatte hoog op. Ik wist dat er een klein stukje verder een betonnen schuilplaats langs de weg was. Ik ben daar snel heen gefietst en kwam er juist op tijd, want weer vielen er bommen en brandbommen naar beneden en wel juist op het pad waarover ik net gefietst had. Vrij spoedig daarna, toen het in de lucht wat rustiger was geworden, ben ik teruggegaan. Ik zag een groot stuk metaal liggen en wilde het aanpakken, maar het was gloeiend heet. Het had scherpe kanten. Er lag wel een honderdtal zeskantige staven van ongeveer 60 centimeter lang. Enkele jonge mannen die eraan kwamen, zeiden dat dit brandbommen waren. De gewone bommen hadden flinke kraters geslagen; ik telde er een tiental.

Heel vaak vlogen geallieerde vliegtuigen laag over de spoorlijn. Op een keer bij duisternis met wat maanlicht vloog er weer eentje laag over. Er

Resultaat van een bombardement door de geallieerden.

ratelde een machinegeweer, misschien een vijftal schoten en het vliegtuig viel naar beneden. De volgende morgen moest ik bij een boerderij een kilometer buiten Coesfeld aan het werk, toen daar een tweemotorig vliegtuig vlakbij lag, met gebogen propellers.

Ook is Coesfeld gebombardeerd toen ik bij die boerderij aan het werk was. Ik kon de inslagen zien en houtdelen vlogen hoger dan de torens de lucht in.

Toen de spoorbrug weer eens gebombardeerd werd, stond ik buiten Coesfeld te kijken. Geallieerde vlogen in duikvlucht recht op de brug aan en lieten dan de bommen los op ongeveer honderd meter boven het doel. Als het z'n last had afgeworpen, steeg het vliegtuig snel omhoog. Eén liet de bom los toen hij al weer aan het stijgen

was. De bom vloog met een grote boog schuin over mij heen en sloeg een kilometer verder in. Een andere keer schoten de vliegtuigen op een munitietrein die bij het station stond. Er volgden steeds ontploffingen, waarbij de brokstukken van de trein over de woningen sloegen waar ik achter stond.

Bij een van de eerste bombardementen in Coesfeld heb ik in de buitenschuilkelder gezeten. De bommen sloegen dichtbij in. Alles trilde en de vrouwen en meisjes in de kelder gilden en jammerden en waren aan het bidden. Er waren er velen die bij een alarm vlug de stad uitvluchtten om aan een bombardement te ontkomen, denkend aan het grote bombardement van oktober 1943 toen ik daar nog niet was. De Duitsers hadden op al deze aanvallen blijkbaar geen antwoord; ze hadden te weinig vliegtuigen. Groot was dan ook mijn verbazing toen op 22 december 1944 bij een zeer laaghangende bewolking de hele lucht gonsde van Duitse vliegtuigen die naar het westen vlogen. Later, na de oorlog, hoorde ik van het Ardennenoffensief, de grote Duitse tegenaanval waar de geallieerden verbaasd van hebben gestaan.

December 1944

Een paar dagen voor Kerstfeest heb ik de nonnen van het ziekenhuis geholpen het kapelletje voor de kerst in te richten. De grote beelden van Maria met Jezus en Jozef moest ik op de nek verhuizen en opstellen en ook moest ik voor de verlichting in de kerstboom zorgen. De nonnen hielden vervolgens een bid- en zangdienst. Ik hielp hen graag, want zij waren erg goed voor mij. Ik mocht van hen zelfs naar de Engelse zender luisteren.

Toen ik tegen de kerstdagen van 1944 aan baas Schorn vroeg of ik wel naar huis mocht, zei hij dat het wat hem betrof goed was. Ik kreeg zelfs een briefje waarop hij zijn toestemming had geschreven. Ik kocht een spoorkaartje, maar op het perron hield men mij tegen en mij werd duidelijk gemaakt dat een briefje van de baas niet voldoende was. Ook van de overheid moest ik een bewijs hebben. Het waren twee mannen in

uniform die mij meenamen naar een politiebureau dat vlakbij was. Het bureau was gesloten. Mij werd verteld dat ik in Coesfeld moest blijven. Maar toen ik met mijn kaartje weer bij het station kwam, zag ik de beide ambtenaren niet. Ik ben toen vlug in de trein gestapt toen die wegreed. Bij het eerstvolgende station was ik wel bang dat de beide mannen zouden controleren, maar de reis verliep goed tot Gronau, waar de grenscontrole was. Willem Jansen die zonder problemen op de trein had kunnen stappen was dan ook erg verbaasd toen wij elkaar ontmoetten. De Duitse controleur in Gronau zei alleen maar dat wij snel moesten 'weitemachen' en zo kwamen wij vlot in Enschede aan. Ik kon nog doorreizen naar Almelo, maar vandaar reed er geen trein meer. Toen ik uitstapte, waren er een paar Duitsers die zeiden dat we wel met hen konden meegaan. Dat klonk niet zozeer als een bevel, maar ik hield toch een flinke afstand ten opzichte van de anderen die ook uit de trein waren gekomen. Wij kwamen op een hoofdweg, waar de Duitsers de weinige auto's die daar reden aanhielden en de chauffeurs opdracht gaven de gestrande treinreizigers mee te nemen. Er kwam een open vrachtwagen aan die naar Coevorden ging. Dat paste mij wel, al zou de reis niet erg warm zijn. Met z'n tweeën stapten wij op. In Coevorden aangekomen, ging ik in de richting van Dalen lopen. De ander ging langs de weg staan in de hoop dat hij zou kunnen liften. Toen ik in Dalen aankwam, arriveerde hij er ook op een boerenwagen. De boer ging echter niet verder, zodat er maar weer gelopen moest worden. Ik ging in de richting van Oosterhesselen, de andere man ging weer aan de weg staan. Toen kwam Hans Boer Alb.zn. op een fiets mij achterop gereden. Hij had veel bagage bij zich, zodat hij mij niet kon meenemen, maar hij zou bij mij thuis zeggen dat ik er aan kwam lopen. In Zweeloo heb ik nog gevraagd aan een aannemer waar we wel eens voor gewerkt hadden om een fiets te lenen, maar dat lukte niet. Buiten Zweelo kwam een jongen met een tandem mij achterop en ik mocht met hem meerijden. Bij het Oranjekanaal moest hij in de richting van Elp, zodat ik verder moest lopen langs het kanaal. Intussen

was het donker geworden, maar er daagde hulp. Marcus en broer Teunis hadden elk een weg genomen naar Orvelte, de een langs het kanaal, de ander over Westerbork. Ik werd opgepikt en kwam na acht uur thuis. Het was toen al spertijd!

Niet terug

Toen de feestdagen voorbij waren, wilden m'n familieleden mij allemaal thuishouden. Ze vonden mij gek als ik weer naar Coesfeld zou gaan. Om problemen te voorkomen vertelde ik bij de O.T. (Organisation Todt), dat ik in Duitsland had gewerkt, maar niet meer terugkon, omdat er geen vervoer meer was. Ik moest toen aan de westkant van de Smildervaart meehelpen een verdedigingslinie te maken. Ik kreeg een bewijs dat ik daar werkte. Dat gaf mij m'n bewegingsvrijheid terug en ik kreeg wat te eten.

Bedankbriefje

Ik vond het wel nodig de zusters van het ziekenhuis in Coesfeld te schrijven dat ik niet terug zou komen en ze te bedanken voor wat ze voor mij gedaan hadden.

Liebe Schwestern,

Ein gruse von ihre freund Harm. Ik mache es Kurts denn es ist zwier Deuts zu schreiben. Wolte aber doch herzlich danken fur alles gute dass Sie fur mich getan haben. Ich bedaure es fur Sie dass ich nicht wieder zuruck gekommen bin, und Sie nicht mehr helfen kan mit Krankentransport. Es kan aber nicht anders. Von hier aus ist es so weit, und Zuge fahren nicht mehr. Durch schwein bin ich durch der Zoll gekommen, was ich ein zweite Mahl nicht behaupten darf. Habe 5 Stunden gelaufen und mehrere zwierigkeiten. Ich arbeite jetzt hier bij der Organisation Todd her in de Nahe. Hoffentlich kan ich hier noch bleiben. Abermals dank und Gruse, Ihren Harm.

Beschieting bij de Halerbrug

Op 14 februari 1945 heb ik bij de Halerbrug een beschieting van een personenauto en ook van een met twee paarden bespannen melktankauto meegemaakt. Ik fietste met Dina Oortwijn, mijn

verloofde, vanaf Beilen in de richting van Hooghalen. Wij hadden juist een auto gepasseerd en bevonden ons ongeveer 200 meter voor de Halerbrug, ter hoogte van de familie Bakker. Een vliegtuig vloog vanaf Beilen over ons heen en beschoot de auto en enkele ogenblikken later de melktank die even noordelijk van de Halerbrug reed. De auto en de tankwagen waren kapot en de paarden lagen dood op de weg. Wonderlijk genoeg was geen mens geraakt. Het vliegtuig keerde terug om van de andere kant te schieten. Wij zochten dekking achter het stookhok bij Bakker en hoorden de patroonhulzen over de straat rinkelen. Bakker riep ons binnen en daar hebben wij achter een hoop turf gelegen. Toen wij later verder gingen, zagen wij bij het huis van Anne de Vries ook nog een kapotgeschoten vrachtauto.

Huwelijk

Op donderdag 15 maart 1945 ging ik om ongeveer 14.00 uur met Dina Oortwijn naar het gemeentehuis in Beilen om in ondertrouw te gaan. Wij moesten er om 15.00 uur zijn, maar waren een half uur te vroeg. We meldden ons echter direct en deden de eerste stap in het voor ons onbekende. 's Maandags had ik al mijn geboortebewijs in Assen gehaald en een dag eerder hadden wij onze ouders toestemming gevraagd om te trouwen. Zij hadden geen bezwaar. Het persoonsbewijs en bewijs van geboorte was voldoende om in ondertrouw te gaan. Diny was in Beilen geboren en daar waren haar gegevens dus bij de hand. Het trouwboekje de de kosten voor het trouwen moesten wij betalen en we stelden vast dat het huwelijk op 4 april om 14.00 uur moest plaatsvinden. Daarna hebben wij nog de tabakssnijmachine van smederij Vrieling in de Brinkstraat gehaald en zijn met prachtig voorjaarsweer in de beste stemming naar Diny's ouders in Hijken gefietst, vol goede hoop op de toekomst.

3 april 1945

Vermoedelijk zal het morgen mijn trouwdag zijn. Ik schrijf 'vermoedelijk', want tegenwoordig is niets zeker.

Smederij Vrieling, enige tientallen jaren voor 1945

4 april 1945

Op de vierde april ben ik na me gekleed te hebben eerst naar Hooghalen gefietst om nog wat koeken te halen. Vandaar wilde ik rechtstreeks naar Hijken fietsen, maar dat ging niet, want bij de kapper in Hooghalen waar ik mij had laten scheren vertelde men mij, dat de Hijker bruggen over het Oranjekanaal afgebroken waren. Ik moest dus een omweg maken over de Halerbrug. Toen ik in Hijken aankwam, werd mij gevraagd of ik Willem, Diny's broer, ook had gezien, want die was naar Hooghalen gefietst om mij te waarschuwen dat ik in Hijken met de boot over het kanaal moest.

Daarbij was er een flinke strop, want een van de koetsen waar we mee naar Beilen zouden rijden, stond aan de andere zijde van het kanaal en de Duitsers wilden die niet over de ene brug die nog open was laten passeren. Bij een brug verder oostelijk waren de Duitsers bezig om deze af te breken. Ik vroeg hun verlof om van de enige nog goede brug gebruik te mogen maken. De brugwachter die de strengste opdracht had de brug niet te draaien sputterde erg tegen. Toch kreeg ik het voor elkaar. Maar toen was broer Hilbert bang dat hij later op de dag niet meer terug zou kunnen. Uiteindelijk kegen wij Hilbert toch zo ver en onder luid protest van de brugwachter ging Hilbert er over. Toen moesten wij nog wachten op het paard van Jitse Pieters die het zou uitlenen om voor de andere koets te lopen. Er moest op de dag zelf dus nog heel wat georganiseerd worden om alles voor elkaar te

krijgen en vergeet niet dat er al veel voorbereidingen aan vooraf waren gegaan. Wij hadden wel genoeg te schenken, maar beneveld zouden de gasten er niet van worden, want alcohol zat er niet in. Dat was nergens te krijgen. Het was al moeilijk genoeg om de alcoholvrije dranken door middel van ruilen en zwarte handel op de kop te tikken.

Om één uur reden wij met de beide koetsen in de richting van Beilen. De anderen kwamen op de fiets er achteraan. We troffen het goed met het weer, want het was niet erg helder, anders zouden wij voor vliegtuigen een goed mikpunt zijn. Misschien waren Hilbert en Jitse daarom bang; ze wilden uiteraard hun paarden niet verliezen, want er werd immers geschoten op alles wat op de weg reed. Maar af en toe brak de lucht wat en we zagen zelfs vliegtuigen. Het ging echter goed. Om kwart voor twee kwamen wij in Beilen aan. Wel moesten wij nog even wachten op broer Jan die getuige zou zijn. De gesloten bruggen bij Hijken hadden ook hem parten gespeeld.

Ambtenaar Wim Bos uit Buinen trouwde ons; hij was geen NSB-partijlid. De handtekening van mijn vader was door een ambtenaar van huis gehaald; door zijn ziekte zou het voor hem te vermoeiend zijn om naar Beilen te gaan. Bij ons vertrek uit Beilen scheerden enkele vliegtuigen laag over het dorp, waarbij de fietsers achter de huizen gingen staan om te schuilen. Ze deden

Het huis van de schoonouders van Harm Jager, de familie Oortwijn, aan De Drift te Hijken.

Trouwfoto van Harm Jager en Dina Oortwijn.

ons echter geen schade. Om drie uur waren wij weer in Hijken. Op de terugweg waren de koetsen volgepropt en daarachter reed een twintigtal fietsers. Bij elkaar hadden wij een zestig personen. In huis kon geen foto gemaakt worden, want er was geen elektriciteit. We moesten dus naar buiten. De meeste gasten gingen om zeven uur al weg, want na acht uur 's avonds mochten wij ons niet meer op straat bevinden. We hielden echter nog een kamer vol mensen over en bleven nog gezellig doorgaan met spelletjes en ge-

Verantwoording tekst:

De dagboekfragmenten werden uitgezocht en waar nodig bewerkt door T.L. Kroes. Er is geprobeerd de oorspronkelijke tekst en de sfeer van het geschrevene zo veel mogelijk te behouden.

Het bruidspaar met alle bruiloftsgangers; 4 april 1945

zang. Toen ze er eindelijk aan dachten te stoppen, vlogen de geallieerde vliegtuigen zwaar ronkend naar Duitsland. Het was voor de mensen die dichtbij woonden gevaarlijk om in het donker over straat te sluipen. Er waren ook Duitsers in Hijken en omdat de bevrijders al vrij dicht in de buurt waren, konden de Duitsers wel eens gespannen zijn. De gasten die dichtbij woonden, waagden het er op en wisten sluipenderwijs thuis te komen. Ver na middernacht zijn wij wel naar bed gegaan, maar de gasten, allen jeugdige meisjes en jongens, zaten of lagen in de kamer en keuken nog napret te maken; ze gingen 's morgens om vijf uur weg.

Op 12 april werd Hijken bevrijd.

Tot zover een aantal fragmenten uit het dagboek van Harm Jager. Naast de officiële geschiedschrijving geven dagboeken juist inzicht in de kleine geschiedenis, de gebeurtenissen van alle dag, zoals die door de schrijver werden beleefd. Het dagboek van Harm Jager geeft wat dat betreft veel bijzonderheden. Ze zijn verwerkt zonder commentaar onzerzijds.

Verantwoording foto's

Blz.23 Archief Historische Vereniging Gemeente Beilen.
Blz.26 en 27: H. Jager/archief Historische Vereniging Gemeente Beilen.

BESTUURSMEEDEDELINGEN

Het bestuur van de Historische Vereniging Gemeente Beilen oriënteert zich momenteel op de volgende zaken:

- digitalisering foto-archief
- digitalisering gegevens burgerlijke stand, belastingregisters en schultengerechten 17de-19de eeuw
- eigen (definitieve) onderkomen
- ontwikkelen van een eigen website

Foto-archief

Voor ons foto-archief zijn inmiddels honderden foto's gescand en op cd-rom vastgelegd. Voor het snel systematisch opzoeken hebben wij in samenwerking met H. Honebeek uit Beilen een eigen programma ontwikkeld.

Dankzij de medewerking van veel leden ontvangen wij bijna 'dagelijks' foto's. Van veel foto's ontbreken bijzonderheden en/of is de informatie onvoldoende. Derhalve zijn wij voornemens om regelmatig avonden te beleggen, waarop wij foto's uit het verleden van de voormalige gemeente Beilen laten zien en daarbij hopen informatie van de bezoekers te krijgen. De eerste avond hiervoor is op maandag 9 april 2001.

Digitalisering bevolkingsgegevens en eigen (definitief) onderkomen

Wij hebben ook veel gegevens over de bevolking van de voormalige gemeente en het kerspel Beilen uit de 17de en 19de eeuw. Wij zijn momenteel bezig om deze gegevens toegankelijk te maken voor de leden. Voorwaarde zal wel zijn, dat wij een ruimte in Beilen moeten zien te vinden, waar dit mogelijk is. Daarom zijn wij op zoek naar een wat meer permanent onderkomen dan ons huidige pand aan de Hekstraat.

Website

Inmiddels zijn ook de eerste proeven voor een eigen website gedaan. Hoewel alles nog niet definitief is, kan men deze website bekijken via www.historischeverenigingendrenthe.myweb.nl.

Het ligt in onze bedoeling een eigen website verder te ontwikkelen, waar bijvoorbeeld ook informatie is opgenomen betreffende een register van de tijdschriftartikelen.

- Door een verzuim is in het vorig nummer geen agenda van de ledenvergadering en het jaarverslag 2000 opgenomen. De agenda is inmiddels achterhaald, maar het jaarverslag willen wij hier alsnog afdrukken.

Jaarverslag Historische Vereniging Gemeente Beilen 2000 Activiteiten

In 2000 bestonden de activiteiten van de vereniging naast het uitgeven van de gebruikelijke vier tijdschriften uit het houden van verschillende lezingen en de uitgave van twee boeken.

Gemeente Beilen 1940-1945

De uitreiking van *Gemeente Beilen 1940-1945, deel 2* vond plaats op 25 april 2000 in de rooms-katholieke kerk te Beilen, waar de eerste exemplaren werden overhandigd aan mevrouw W. Veenstra-Ten Oever en aan de heer J. Smelt. Zij hebben in de oorlog veel betekend voor menig onderduiker die om een schuilplaats vroeg. Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door een ruime financiële bijdrage van het SNS-Fonds Wildervank. Ook van het Prins Bernhard Cultuurfonds (voorheen Anjerfonds Drenthe) en het gemeentebestuur van Midden-Drenthe werd een financiële bijdrage ontvangen.

Gemeente Beilen 1940-1945, deel 3 zal in de loop van 2001 verschijnen.

Hekserij in Beilen

Op 22 november 2000 werd het jeugdboek *Hekserij in Beilen* gepresenteerd. Het boek is geschreven door mevrouw J. Christerus-Hofsteenge, bestuurslid van de Historische Vereniging Gemeente Beilen. Het boek is bedoeld voor kinderen van 10 tot 12 jaar en vertelt een verhaal naar aanleiding van een gebeurtenis uit het Beilen van 1899. Het boek is door L. van de Ploeg, directeur van de SNS-bank Beilen, aangeboden aan vertegenwoordigers van het basisonderwijs. De illustraties zijn gemaakt door H.L.G. Schuur, eveneens bestuurslid van de Historische Vereniging Gemeente Beilen. De bijbehorende lesbrief voor het basisonderwijs over 'hekserij' is samengesteld door de eindredacteur van het tijdschrift, T.L. Kroes.

Aantal leden

Het aantal leden groeide van 1505 per 1 januari 2000 naar 1588 op 31 december 2000.

Kunst en Cultuur beleid Gemeente Midden-Drenthe

Het gemeentebestuur van Midden-Drenthe heeft in 2000 de intentie uitgesproken om bij toekomstige uitgaven van onze vereniging de komende vier jaar een totaalbedrag beschikbaar te stellen. (Zie verder binnenzijde kaft.)